• (सं०) कान्तराजः

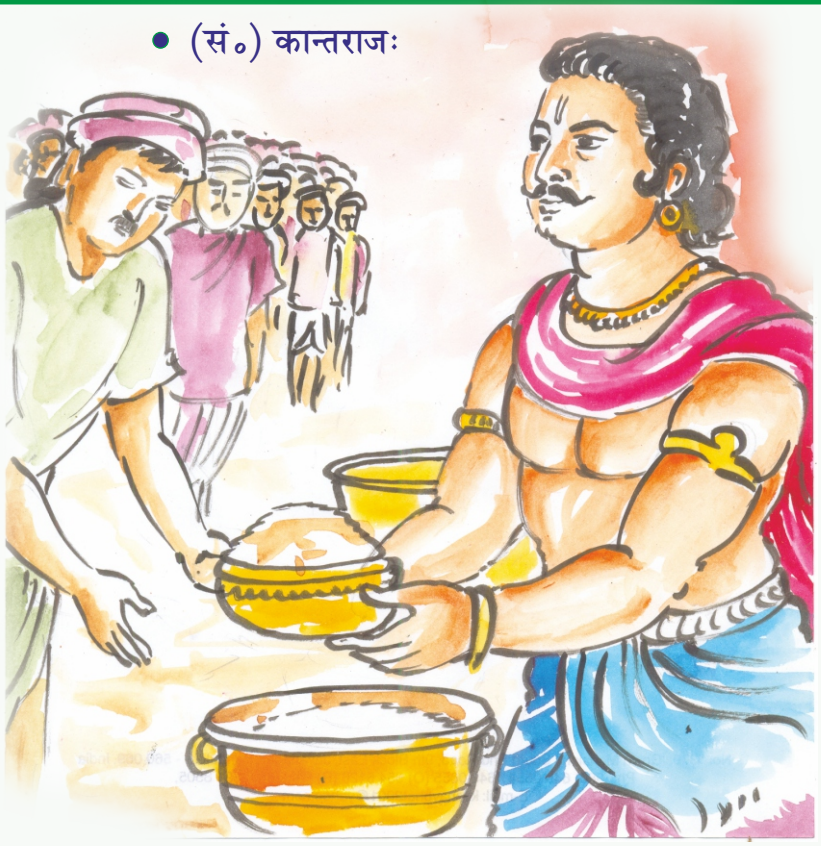

अन्नदानस्य कारणम्

कर्णस्य नाम सर्वैः अपि ज्ञायते एव । महावीरः सः 'दानशूरः' इति विख्यातः । तं द्रष्टुम् आगतः कोऽपि याचकः रिक्तहस्ततया न प्रत्यगच्छत् । स्वसमीपे धनकनकादिषु यद्यत् स्यात् तस्य सर्वस्य दानं कृतवान् सः । शरीरस्य अङ्गभूतयोः कवच-कुण्डलयोः दाने अपि सः अनास्थां न प्रकटितवान् । कवचकुण्डलयोः दानात् अपायः निश्चितः इति जानन् अपि सः तयोः दानं कृतवान् ।

कुरुक्षेत्रयुद्धे हतः सः यमपुरीम् अगच्छत् । तत्र तस्य भोजनाय धन-कनकादिकमेव आनीय दत्तम् । तत् दृष्ट्वा आश्चर्यम् अनुभवन् सः यमदूतम् अपृच्छत् - ''अहं तु बुभुक्षितः अस्मि । बुभुक्षितः जनः अन्नादिकम् इच्छति इति तु सर्वे जानन्ति । एवं स्थिते भवन्तः भोजनकाले मम पुरतः धनकनकादिकं किमर्थं स्थापित-वन्तः ?'' इति ।

तदा यमदूतः अवदत् - ''आर्य ! एषः अस्माकं लोकस्य नियमः । भूलोके येन यादृशं पुण्यकार्यं कृतं तादृशमेव फलम् अस्माभिः अत्र दीयते । भवता तु धनकनकादिकं बहुधा दत्तम् । अतः तस्य फलरूपेण धनकनकादिकमेव अस्माभिः भवतः पुरतः उप-स्थापितम्'' इति ।

''अत्र अन्नादिकं प्राप्तव्यं चेत्.... ?''

''तदर्थं तु भूलोके अन्नादीनां दानं करणीयम् ।''

''एवं तर्हि अहं भूलोकं गत्वा अन्नादीनां दानं कृत्वा अत्र प्रत्यागमिष्यामि ।''

''इतः निर्गमनाय अनुज्ञां दातुं नास्माकम् अधि-कारः । तद्विषये तु भवता मान्यः यमधर्मराजः एव प्रष्टव्यः'' इति अवदत् यमदूतः ।

कर्णः यमधर्मराजं दृष्ट्वा स्वस्य समस्यां निवेद्य भूलोकं प्रति गमनाय अनुज्ञां प्रार्थितवान् । क्षणं विचिन्त्य यमराजः अवदत् - ''यमलोकम् आगतः कोऽपि भूलोकं प्रतिगन्तुं नार्हति । कर्मफलानुगुण्येन जन्मान्तरं प्राप्य तु सः भूलोकं गन्तुम् अर्हति । किन्तु भवान् तु दानशूरः । दानेन महान् पुण्यराशिः आसादितः भवता । एतादृशं पुण्यपुरुषं भवन्तं खेदयितुम् अहं न इच्छामि । अतः भूलोकं प्रति गमनाय भवते अनुज्ञां ददामि । किन्तु पक्षसमाप्त्यभ्यन्तरे एव भवता अवश्यं प्रत्यागन्तव्यम्'' इति ।

एतत् अङ्गीकृत्य कर्णः भूलोकं गत्वा प्रभूततया अन्नादीनां दानं कृतवान् । अन्नदानात् प्राप्तेन पुण्येन सह सः चतुर्दशे दिने यमलोकं प्रत्यागतवान् । एतस्मात् यमलोके तस्य वासः सुखप्रदः जातः ।

एषा घटना पितृपक्षे एव प्रवृत्ता । पितृपक्षकाले पितॄणाम् आत्मानः भूलोकम् आगच्छन्ति इति जनानां विश्वासः । अतः एव पितृपक्षे पितॄन् उद्दिश्य तर्पण-श्राद्धादिकं क्रियते ।